НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ

СОВРЕМЕННЫЙ СОЦИУМ
В МИРЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ПЕРЕМЕН

к 85-летию академика Е.М. БАБОСОВА

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ
Отделение гуманитарных наук и искусств

СОВРЕМЕННЫЙ СОЦИУМ

В МИРЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ПЕРЕМЕН

к 85-летию академика ***Е. М. БАБОСОВА***

Минск
«Беларуская навука»
2016

УДК 316.3(082)
ББК 60.549-43
С56

Редколлегия:
А. Н. Данилов (отв. ред.),
С. В. Абламейко, П. А. Водопьянов, А. А. Коваленя, А. А. Лазаревич,
А. В. Рубанов, В. И. Русецкая

Рецензенты:
академик НАН Беларуси В. В. Гниломедов,
академик НАН Казахстана А. Н. Нысанбаев,
член-корреспондент НАН Беларуси А. Е. Дайнеко

С56 **Современный** социум в мире глобальных перемен: к 85-летию академика Е. М. Бабосова / Нац. акад. наук Беларуси, Отд-ние гуманитар. наук и искусств ; ред. кол.: А. Н. Данилов (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Беларуская навука, 2016. – 509 с.
ISBN 978-985-08-1951-2.

Книга посвящена 85-летию известного белорусского ученого, философа и социолога, почетного директора Института социологии Национальной академии наук Беларуси, Лауреата Государственной Премии БССР, академика НАН Беларуси Е. М. Бабосова. Автор фундаментальных работ в области онтологии и философии познания, социальной философии, теории, методологии и истории социологии. Представлены статьи белорусских ученых, коллег юбиляра из стран дальнего и ближнего зарубежья, освещающие широкий круг проблем научного познания человеческого бытия и современного социума в мире глобальных перемен, связанные с творчеством Е. М. Бабосова.

Адресуется научной и педагогической общественности, всем, кто интересуется актуальными проблемами развития современного общества.

УДК 316.3(082)
ББК 60.549-43

ISBN 978-985-08-1951-2

© Оформление. РУП «Издательский дом «Беларуская навука», 2016

ПРЕДИСЛОВИЕ

В судьбе многих сегодня широко известных в стране людей большую роль сыграла встреча, часто случайная, с этим удивительным человеком. Сила его таланта, увлеченность любимым делом, поразительная работоспособность и, конечно же, обаяние личности столь велики, что уже многие десятилетия он остается бесспорным лидером отечественных обществоведов. Данная книга – дань высокому авторитету ученого и момент признания и благодарности Учителю за помощь и поддержку в сложный период своего становления в науке, терпение, щедрость души и благородство. Имя этого ученого и подвижника – Евгений Михайлович Бабосов.

Ученый Евгений Михайлович Бабосов – мыслитель огромного масштаба, обогативший отечественную науку фундаментальными работами в области философии и социологии. Его высоко ценят коллеги за талант, отзывчивость и добропорядочность. Поражают его эрудиция, разносторонность и энциклопедичность знаний. Многие научные труды, статьи и монографии юбиляра стали хрестоматийными и сегодня изучаются студентами в вузах. И надо искренне сказать, что академик Е. М. Бабосов, увенчанный многими званиями, наградами и почестями, достойно и ответственно несет свой крест лидера, не утрачивая интереса к исследовательскому труду и титанической работе по анализу современной действительности, постоянно удивляя своими новыми работами коллег и почитателей своего таланта.

Тематический диапазон и глубина погружения в актуальные проблемы современности в его научных трудах столь масштабны, что вполне естественно характеризуют автора как всесторонне образованного и энциклопедически эрудированного человека. Уже в своих первых научных работах, которые увидели свет более полувека назад в сборниках трудов молодых ученых, в Известиях Академии наук, в том числе не только в обществоведческой, но и в биологической серии, Е. М. Бабосов хорошо узнаваем. Его отличают ясность и масштабность мышления, строгий научный стиль изложения материала, глубокое знание предмета исследования и безбрежная широта познаний. Первые его статьи были посвящены философскому осмыслению учения И. П. Павлова, далее Е. М. Бабосов возвращается к философскому осмыслению человеческого бытия на новом витке истории, анализу философско-методологических проблем познания, раскрытию новых аспектов диалога науки и христианства, роли культуры и идеологии в духовной жизни человека и народа.

Мир изменяется, и академик Е. М. Бабосов одним из первых ставит вопрос о необходимости разработки новых концепций радикальной трансформации мировой политической и экономической системы, исходя из четкого понимания того, что в XXI веке однополярный американоцентричный мир не является единственным образцом при формировании будущего. Ученый смело говорит о крахе неолиберальной модели развития, трагедии человека, который погружается в виртуальный игровой мир, где нравственные ориентиры начинают восприниматься как устаревшие стереотипы и где исчезает различие между нравственностью и безнравственностью, как «шагреневая кожа» сужается пространство реально действующей морали. В этих условиях тем более необходимо полноценное функционирование эффективного национального государства, в котором совсем по-иному воспринимается роль культуры, науки, религии и идеологии. Возникает потребность в осмыслении новой архитектуры глобальной интеграции, активного взаимодействия национальной и мировой экономики. Необходимо взаимовыгодное для всех участвующих в таком взаимодействии стран сотрудничество, которое неразрывно связано с развитием национальной экономики в социальном, политическом и культурном контексте суверенной страны, дальнейшее развитие национальной культуры.

Он искренне озабочен состоянием национальной культуры и поэтому открыто призывает своих соотечественников добиваться, чтобы белорусы стали в условиях глобальной интеграции «более белорусскими», чтобы в полной мере сохранялось и приумножалось в нашей стране то, что великий песняр белорусского народа Янка Купала называл «беларушчынай». Академик Е. М. Бабосов в своих произведениях пишет о философской доктрине Франциска Скорины как родоначальника ренессанса в Беларуси, рассматривает философские и социокультурные аспекты белорусской модели социально-экономического развития страны, идеологии белорусского государства.

Личность академика Е. М. Бабосова сама по себе требует отдельного изучения: его влияние на белорусскую науку, особенно обществознание, трудно переоценить. Он первым брался за осмысление проблем, которые были отнесены к категории опасных и не сулили их разработчику ничего хорошего. Весь его потенциал ученого, организатора науки, талант исследователя был брошен на восстановление и институционализацию социологической науки. Это не говоря уже о каждодневной, неустанной работе над собственными монографиями, учебниками, научными статьями, огромной педагогической нагрузке и подготовке нового поколения кадров высшей научной квалификации.

Данная книга подготовлена и издана по инициативе Отделения гуманитарных наук и искусств Национальной академии наук Беларуси при активном участии факультета философии и социальных наук Белорусского государственного университета. Очень символично: юбиляр – выпускник философского отделения исторического факультета Белорусского государственного университета 1955 года, а после его окончания все время преподает в своей alma mater гуманитарные дисциплины. С другой стороны, Евгений Михайлович уже

более полувека работает в стенах Национальной академии наук Беларуси, где в разные годы возглавлял Институт философии и права, основал и долгое время руководил, а сейчас является Почетным директором Института социологии. Более того, он более двух десятилетий достойно несет высокое звание действительного члена (академика) Национальной академии наук Беларуси.

Представляемая книга в чем-то необычная, она является достаточно полной презентацией научного вклада академика Е. М. Бабосова в области гуманитарного и социального познания XX – начала XXI века в преломлении творчества его современников. Книга отражает их взгляд на академика Е. М. Бабосова как выдающегося ученого, своими трудами вносящего большой личный вклад в разработку актуальных проблем современности, человека своего времени, мыслителя общенационального масштаба. Содержание книги является наглядным свидетельством того, что его приоритет в области онтологии и теории познания, теории и методологии науки, философии и социологии религии, образования, конфликтологии широко признан научной общественностью.

Следует отметить, что структура монографии хорошо продумана и логически выстроена, тщательно подобран авторский коллектив. Книга открывается приветствиями Председателя Совета Республики Национального Собрания Республики Беларусь, члена-корреспондента НАН Беларуси М. В. Мясниковича, Секции философии, социологии, психологии и права Отделения общественных наук Российской академии наук (академик РАН В. С. Стёпин), ректора Белорусского государственного университета, академика С. В. Абламейко, Отделения гуманитарных наук и искусств НАН Беларуси (член-корреспондент НАН Беларуси А. А. Коваленя).

Далее в трех основных разделах книги в логической последовательности представлены материалы современников юбиляра, которые раскрывают широкий спектр современных проблем в научных поисках Е. М. Бабосова. Это «Теоретико-методологические проблемы научного познания», «Социальные трансформации в современном социуме» и «Трансформация духовного мира человека». Кроме того, контекст книги существенно дополняют и обогащают воспоминания друзей и коллег юбиляра, публикуемые в разделе «Личное и не только…», удачно подобраные фотографии.

Главный герой нашей книги академик Е. М. Бабосов предстает в ней в образе умудренного опытом мыслителя, многоопытного былинного богатыря-скульптора, который в своей мастерской-лаборатории на глазах изумленных учеников из огромной цельной каменной глыбы с помощью тонкого резца умелыми и выверенными движениями создает нечто изящное и совершенное. Так и человек, венец творения матери-природы, под воздействием социальных систем, по мнению Е. М. Бабосова, «очеловечивается», перерождаясь в существо нравственное, созидающее, творящее или, наоборот, в нечто мерзкое и уродливое. Как это важно вовремя понять и принять гражданам современного глобального мира, в котором многие вечные и незыблемые ранее нравственные

нормы сегодня уже перестают сдерживать человеческую алчность, зависть, эгоизм, нежелание жить в мире и согласии друг с другом.

Таким образом, в книге представлена широкая панорама философских и социокультурных проблем современного научного познания, демонстрирующая высокий уровень его востребованности современным социумом в условиях глобализации и нового цивилизационного выбора. Издание рассчитано на широкую научную общественность и ученых-гуманитариев, специалистов в области онтологии и теории познания, истории и методологии науки, преподавателей, молодых людей, задумывающихся над выбором своего жизненного пути и склонных к исследовательской работе в области гуманитарных и социальных наук.

А. Н. Данилов

ПРИВЕТСТВИЯ

Уважаемый Евгений Михайлович!

Примите мои самые искренние и сердечные поздравления по случаю Вашего 85-летия!

Ваши устремления, дела и помыслы, научная и гражданская позиция всегда были направлены на решение актуальных проблем современности, на процветание родной Беларуси. Нет, видимо, в Беларуси уголка, трудового коллектива или учебного заведения, где не знают Вас как талантливого ученого, яркого лектора и трибуна, проницательного и мудрого собеседника. Ваш жизненный путь неразрывен с судьбой Беларуси, ее Национальной академией наук и, конечно, Вашей alma mater – Белорусским государственным университетом.

Впечатляют Ваши научная интуиция, трудолюбие и человеческое участие. Вы одним из первых откликнулись на призыв к ученым суверенной Беларуси исследовать развитие белорусской государственности, искать решение острых проблем перехода к новой, социально ориентированной модели национальной экономики. Вы предложили обоснование социологической теории катастроф, разработали теоретические модели предупреждения и разрешения социальных кризисов и конфликтов. Следует отметить также Ваше участие в создании элементов модели эффективного белорусского государства, новых концептуальных подходов к исследованию взаимосвязи социального и научно-технического прогресса, научно обоснованных предложений развития духовного мира человека, идеологии белорусской государственности.

Человек с богатым жизненным опытом, талантливый ученый и организатор науки, Вы в разное время возглавляли академический Институт философии и права, организовали Институт социологии Национальной академии наук Беларуси и долгое время им руководили, создали белорусскую социологическую научную школу.

Уважаемый Евгений Михайлович, мне приходилось сотрудничать с Вами по разным вопросам, и я должен откровенно сказать, что это были минуты общения с мудрым и профессионально информированным собеседником. Для Вас нет трудных тем, Вы никогда не боялись открыто и честно отвечать на самые острые вопросы.

Желаю Вам, дорогой Евгений Михайлович, и дальше радовать нас, Ваших коллег и друзей, яркостью Вашего таланта, трудолюбием и активной жизненной позицией. Здоровья Вам и долголетия!

С уважением,

Председатель Совета Республики
Национального собрания Республики Беларусь,
доктор экономических наук, профессор,
член-корреспондент Национальной академии наук Беларуси
М. В. Мясникович

Глубокоуважаемый Евгений Михайлович!

Члены секции философии, политологии, социологии, психологии и права Отделения общественных наук РАН с самыми добрыми чувствами поздравляют Вас с 85-летием со дня рождения.

Мы, Ваши российские коллеги и друзья, хорошо знаем Вас как крупного белорусского философа и социолога. Мы высоко ценим Ваш вклад в решение острых проблем современного общества как основателя белорусской социологической школы, автора социологической теории катастроф, разработчика моделей упреждения и разрешения социальных кризисов и конфликтов. Ваши концептуальные подходы к использованию взаимосвязи социального и научно-технического прогресса, к исследованию культуры, науки, образования, искусства, религии, духовного мира человека оказали благотворное влияние на выработку стратегии дальнейшего развития суверенной Беларуси.

Мы высоко ценим Вашу многогранную работу по упрочению научных связей, как между учеными наших стран, так и в целом – между нашими государствами в рамках Союзного государства России и Беларуси.

Позвольте, дорогой Евгений Михайлович, пожелать Вам крепкого здоровья, счастья, благополучия и еще многих лет активной научной и творческой жизни.

Руководитель секции,
заместитель академика-секретаря
Отделения общественных наук РАН
академик *В. С. Стёпин*

Дорогой Евгений Михайлович!

Приветствую Вас, выдающегося белорусского ученого, философа и социолога, выпускника БГУ 1955 года, в связи с Вашим юбилеем, 85-летием со дня рождения!

Сделанное Вами, уважаемый Евгений Михайлович, более чем за 60 лет неустанного труда в науке и образовании поражает своим масштабом, актуальностью, глубиной научного анализа и практической значимостью. Вами, единолично, написано и издано около 50 монографий по самым актуальным и злободневным проблемам общественного развития, более тысячи научных статей. Среди них книги, ставшие классическими, учебники, по которым сегодня готовят в университетах профессиональных гуманитариев. За свои работы Вы заслуженно были удостоены Государственной премии БССР, премии Национальной академии наук, стали лауреатом премии Министерства образования Республики Беларусь за лучший учебник для университетов страны.

В летопись Беларуси навсегда занесено Ваше имя, видного ученого, стоявшего у истоков возрождения социологической науки, усилиями которого был образован Институт социологии Академии наук БССР, создана одна из самых многочисленных научных школ в области социологической науки. Более ста Ваших учеников успешно защитили диссертации, почти три десятка стали докторами наук в области философии, социологии и политологии.

Белорусский государственный университет стал Вашей судьбой. В стенах университета Вы раскрылись как талантливый ученый, авторитетный лидер студенческой молодежи и духовно богатый человек. Куда бы Вас не забрасывала жизнь, какие бы Вы должности не занимали, Вы всегда демонстрируете свою искреннюю любовь и преданность своей alma mater.

Благодарим Вас за Вашу приверженность университетскому братству и Вашу неустанную работу по воспитанию новых поколений профессиональных специалистов, также искренне любящих свою родную Беларусь, свой Белорусский государственный университет, как и Вы, дорогой Евгений Михайлович!

Здоровья Вам и новых побед на Вашем жизненном пути!

С уважением,

Ректор БГУ,
академик НАН Беларуси,
профессор *С. В. Абламейко*

А. А. Каваленя

АКАДЭМІК ЯЎГЕН МІХАЙЛАВІЧ БАБОСАЎ – УЗОР ШЧОДРАСЦІ, ШЫРЫНІ ДУШЫ І ШЧЫРАСЦІ

Сённяшняму пакаленню выпала жыць і займацца стваральнай працай у цікавы, напоўнены шматлікімі навуковымі адкрыццямі час. Гэта эпоха, калі ў свеце адбываюцца перамены цывілізацыйнага значэння, якія спалучаюць у сабе высокі дынамізм і глабальны характар. Актыўным каталізатарам навуковага прагрэсу выступаюць рэвалюцыйныя зрухі ў галіне інфармацыйных і камунікатыўных тэхналогій. Усё больш усталёўваецца «мода» на так званыя высокія тэхналогіі, якія арыентуюцца на найбольш складаныя аб'екты і адрозніваюцца вялікай навукаёмістасцю. Пераўтварэнні яскрава выяўляюцца ў росце інтэлектуалізацыі асноўных фактараў вытворчасці, у пераходзе да эканомікі, якая заснавана на ведах. Яе характарызуе сістэмнае выкарыстанне навуковых дасягненняў у сацыяльна-эканамічным і духоўна-культурным развіцці грамадства, што ў сваю чаргу прадугледжвае стварэнне стымулаў для распаўсюджвання і набыцця ведаў.

Чалавецтва рэальна ўступіла ў гістарычна новы этап развіцця. Важна разумець, што галоўным рэсурсам сёння становяцца сам чалавек, яго адукаванасць і прафесійная кампетэнтнасць, маральныя і валявыя якасці. Між тым нельга забываць, што чалавек – гэта самы складаны з усіх вядомых «аб'ектаў», а гэта значыць, што падрыхтоўка адукаванага, з высокімі духоўна-маральнымі якасцямі чалавека – найбольш адказны і навукаёмісты з усіх працэсаў. Таму адной з важнейшых задач айчыннай гуманітарнай навукі на бліжэйшую перспектыву з'яўляецца пошук шляхоў фарміравання асобы, здольнай паспяхова ўдзельнічаць у рэалізацыі навукова-тэхнічнага працэсу.

Ва ўсе часы найважнейшай функцыяй гуманітарнай навукі з'яўлялася не толькі ўстанаўленне ісціны, падобна таму, чым займаецца прыродазнаўства, але і падтрыманне ў грамадстве дынамічнага кампрамісу меркаванняў і грамадскай згоды, культуры сацыяльных і грамадска-палітычных адносін. Гэта надзвычай складаная і далікатная задача, якую нельга вырашыць у спешным парадку, налётам, дырэктыўна, як гэта ўжо было ў савецкай гісторыі. Асаблівасць гуманітарных навук і ў тым, што даваць дакладныя адказы, будаваць схемы і алгарытмы вырашэння канкрэтных практычных задач грамадскага развіцця, як гэта робяць дакладныя навукі, надзвычай складана, ды проста немагчыма.

Нельга не звярнуць увагу і на іншую акалічнасць. Дасягненні ў галіне развіцця прыродазнаўчых навук і тэхнікі значна апярэджваюць духоўны стан

чалавека. Тэхнагенна-спажывецкая цывілізацыя без усялякай меры эканамізіравала адносіны паміж людзьмі, прывяла да падзення духоўна-каштоўнаснай сутнасці чалавека. Грамадства штучна падштурхоўваецца да «эпідэміі эканамізму», я нават сказаў бы, да прыняцця «рэлігіі прагрэсу». Сёння многае, ды амаль што ўсё, уключаючы цела, дух і душу, разглядаецца праз прызму камерцыйнага поспеху. Варта напомніць, што эканоміка – гэта толькі частка грамадскага жыцця. Развіццё сусветнага грамадства без яскрава акрэсленых духоўных арыенціраў, накіраваных на гарманічнае развіццё чалавека, – бесперспектыўны і тупіковы напрамак развіцця сусветнай супольнасці. Відавочна, што навукова-тэхнічны прагрэс, які не ўраўнаважаны духоўна-культурнымі каштоўнасцямі чалавека, можа прывесці да сусветнай тэхнагеннай катастрофы.

На жаль, у навуковым асяроддзі з'яўляюцца імітатары і капіроўшчыкі заходніх ідэй, якія часцей засвойваюць і пераймаюць чужыя мадэлі і недахопы, імкнуцца перанесці іх у айчынную практыку як падарунак асабістай «творчай думкі», чым наносіцца вялікая шкода развіццю грамадства. Заўважым, што гэта даволі небяспечная тэндэнцыя. Нездарма ў бессмяротнай паэме рымскага паэта Вяргілія «Энеіда» з вуснаў Лаакаона павучальна прагучала вечнае: «Что бы это ни было, я боюсь данайцев, даже дары приносящих!»[1].

Неабходна звярнуць увагу і на той факт, што ў апошнія дзесяцігоддзі з'явілася значная колькасць прац, у якіх мінулае беларускага народа, асабліва савецкага перыяду, паказваецца выключна адмоўна. На пярэднім плане толькі пралікі, памылкі і промахі многіх пакаленняў савецкага народа, што, безумоўна, фарміруе ў часткі людзей, асабліва ў моладзі, негатыўнае стаўленне да мінулага. Некаторыя сталі разглядаць гісторыю не як адзіны працэс у сукупнасці станоўчых і адмоўных тэндэнцый, а выбарачна, у залежнасці ад палітычных і ідэалагічных схільнасцей і інтарэсаў. Сёння часта можна пачуць, а некаторыя нават сцвярджаюць, што гісторыя нічому не вучыць, што кожнае пакаленне судзіць аб мінулым па-свойму. Такое стаўленне да ўласнай гісторыі нараджае пачуццё перавагі над мінулым, вядзе да розных формаў радыкалізму, імкнення ва ўсіх няўдачах вінаваціць папярэднікаў, канцэнтраваць увагу толькі на негатыўных падзеях, недаацэнкі мінулага і нават непрымальнасці гісторыі. Заўважу, што гэта небяспечны пасыл. Справа ў тым, што гэта мы не жадаем вучыцца ў гісторыі, настаўніцы жыцця, а не гісторыя нас не вучыць.

Важна бачыць і іншую тэндэнцыю постсавецкага развіцця. Развал Савецкага Саюза і фарміраванне суверэннай Рэспублікі Беларусь далі новыя імпульсы пошукаў нацыянальнай ідэнтыфікацыі беларусаў, стымулявалі зварот да нацыянальнай духоўнай спадчыны. Адбываецца актыўнае асэнсаванне і асваенне традыцыйных каштоўнасцей беларусаў, якія былі выпрацаваны многімі пакаленнямі прадстаўнікоў беларускай філасофскай думкі. У працах айчынных філосафаў, асабліва тых, хто пераадолеў класавыя дагматы, пад-

[1] Энциклопедия мудрости. РООССА. 2007. С. 107.

крэсліваецца думка аб неабходнасці ўдасканальвання гуманітарных даследаванняў у адпаведнасці з патрабаваннямі часу, пошуку новых ідэй і нестандартных падыходаў у вырашэнні складаных задач сучаснасці, а не працягваць прапаведаваць утапічныя ідэі сацыялізму і камунізму.

Вядома, што ўсе нашы дасягненні забяспечваюцца дзякуючы таму, што людзі захоўваюць веру і асэнсоўваюць свае правы і абавязкі адзін перад адным і нашчадкамі, магчыма нават на падсвядомым узроўні адчуваюць неабходнасць захавання сваёй нацыянальнай ідэнтычнасці. Як бачыцца, умацаванне кансалідацыі грамадства асабліва важна ў наш час, ва ўмовах інфармацыйнай рэвалюцыі і глабалізацыі інфармацыйнай прасторы, калі нам навязваецца ідэя індывідуалізму, чужынная славянскай ментальнасці і гістарычнаму ладу жыцця.

Навуковае забеспячэнне інавацыйнага развіцця беларускай дзяржавы патрабуе пастаяннага ўдасканалення даследаванняў у галіне нацыянальнай гісторыі, філасофіі, мовы, культуры, літаратуры, духоўнага жыцця беларускага народа як найважнейшага дзяржаўнага інстытута фарміравання светапогляду, грамадзянскіх і патрыятычных якасцей народа. Вучоныя-гуманітарыі абавязаны не толькі асэнсоўваць існуючыя праблемы, але і выразна фармуляваць ідэі развіцця навукі і грамадства, прапаноўваць стратэгію і шляхі іх вырашэння на бліжэйшую перспектыву. Навукова-абгрунтаванае прагназаванне дапаможа паспяхова пераадольваць многія перашкоды на шляху мадэрнізацыі сацыяльна-эканамічнага і духоўна-культурнага развіцця беларускага грамадства.

Апошнім часам, пераадольваючы розныя наступствы, айчынная гуманітарная думка ў тэарэтыка-метадалагічных даследаваннях усё больш увагі стала надаваць аксіялагічнаму напрамку. І гэта заканамерна: сістэма каштоўнасцей – гэта ўнутраны стрыжань духоўна-культурнага жыцця грамадства, які аб’ядноўвае ўсе формы грамадскай свядомасці. Для Беларусі, якая толькі набыла нацыянальна-дзяржаўную незалежнасць, гэты пасыл з’яўляецца архіважным.

За апошнія гады гуманітарная навука зрабіла значны крок у асэнсаванні гісторыка-культурнай і духоўнай спадчыны. Вызваленне ад жорсткага ідэалагічнага дыктату і «дырэктыў зверху» адкрыла магчымасць аб’ектыўнага вывучэння пазітыўных і негатыўных працэсаў грамадскага развіцця, спрыяе вяртанню ў айчынную гісторыю многіх забытых імёнаў. Напрыклад, толькі ў 2014 годзе ў межах выканання заданняў дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Гісторыя, культура, грамадства, дзяржава» на 2011–2015 гады было падрыхтавана і выдадзена 617 кніжных выданняў, у тым ліку 194 манаграфіі, з іх за межамі краіны – 36, а таксама 269 падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, 91 зборнік навуковых прац, 34 даведачныя выданні, звыш 4 тысяч навуковых артыкулаў. Больш як паўтары тысячы разоў вучоныя-гуманітарыі выступілі на радыё, тэлебачанні, старонках перыядычнага друку[1].

У гэты гмах навуковых і вучэбна-дапаможных прац значны ўклад зроблены акадэмікам Я. М. Бабосавым і яго вучнямі. За апошнія гады Яўген

[1] Бягучы архіў Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў.

Міхайлавіч падрыхтаваў і выдаў шэраг грунтоўных прац, у якіх зроблена філасофска-сацыялагічнае асэнсаванне складаных праблем развіцця сучаснай Беларусі. Аўтарскія падыходы і ацэнкі выклікаюць навуковую і грамадскую цікавасць. У гэтым шэрагу варта назваць яго манаграфіі і, што асабліва важна, падручнікі, у якіх акадэмік даступна выкладае матэрыял. Сярод прац, якія напісаны на патрэбу дня, – «Человек на пороге рынка», «Катастрофы: социологический анализ», «Конфликтология. Учебное пособие», «Социология. Часть I. Общая социологическая теория», «Прикладная социология», «Социальные последствия Чернобыльской катастрофы», «Общая социология. Учебное пособие», «Социально-стратификационная панорама современной Беларуси», «Основы идеологии современного государства», «Структурная трансформация образа жизни населения Беларуси в конце XX – начале XXI века», «Философия науки и культуры», «Социология личности, социальной стратификации и управления», «Человек в социальных системах», «Модернизация социальных систем».

Падкрэслім, што падручнікі і дапаможнікі, падрыхтаваныя Я. М. Бабосавым, заслужана карыстаюцца шырокім попытам у асяроддзі студэнтаў і выкладчыкаў, аб чым яскрава сведчыць той факт, што многія яго навукова-педагагічныя працы перавыдаваліся па некалькі разоў, напрыклад, падручнік «Социология управления» вытрымаў ажно шэсць выданняў[1].

Знаёмства з працамі вучоных-гуманітарыяў дазваляе заўважыць некаторую асаблівасць і нават пэўны творчы стэрэатып вучонага-гуманітарыя. Погляды і ацэнкі гуманітарыяў, вядома, у многім сфарміраваны на падставе іх інтэлектуальных здольнасцей, але немалую ролю адыгрывае, як мне падаецца, нацыянальна-этнічна-псіхалагічная сутнасць гуманітарыя, яго ментальнае ўспрыманне рэчаіснасці і здольнасць служыць народу. У навукова-творчых даследаваннях акадэміка Я. М. Бабосава, а наша знаёмства мае трывалы час і бярэ пачатак з маіх студэнцкіх гадоў, яскрава прасочваецца ідэя служэння Айчыне. Шчодрасць душы, шырыня характару, шчырасць даследчыка глыбінна прасякаюць яго творчыя працы. Менавіта дзякуючы славянскай шчодрасці раскрыўся творчы талент Яўгена Міхайлавіча і вастрыня адчування праблем соцыуму. Руская шырыня характару адарыла яго бязмернай творчай сілай і дапамагае глабальна разважаць, каб дзейнічаць лакальна, а гэта перш за ўсё сведчанне высокай культуры вучонага. Беларуская шчырасць адарыла яго глыбінным адчуваннем і разуменнем складаных і супярэчлівых сацыяльных і грамадска-палітычных працэсаў, якія перажывае беларускі народ.

Выбар праблемы, стыль і падача матэрыялаў у фундаментальных даследаваннях Я. М. Бабосава заўсёды напоўнены не толькі выверанымі прафесіянальнымі ацэнкамі, але і вастрынёй адчування актуальнасці і сацыяльнай значнасці праблемы. Навуковая грунтоўнасць і глыбіня, размах і свабода думкі выклікаюць зайздрасць і захапленне дакладнасцю яго падыходу і вырашэння праблем. Багаты творчы вопыт і талент дапамагаюць яму паспяхова асвой-

[1] *Бабосов Е. М.* Социология управления. Учебное пособие для студентов вузов. 6-е изд. Минск, 2010.

ваць новыя пласты філасофска-сацыялагічных ведаў, адклікацца на новыя яшчэ не вырашаныя пытанні. Як асоба творчая, ён валодае незвычайнай навуковай інтуіцыяй, глыбінным разуменнем сацыяльнай значнасці выклікаў часу, якія пастаянна ўзнікаюць у грамадскім жыцці. Яго сутнасна-грамадзянская пазіцыя не дазваляе быць абыякавым да небяспечных і складаных працэсаў і падзей, ён з дзяржаўнай адказнасцю бярэцца за іх навуковае вырашэнне. Яскравым сведчаннем таму з'яўляюцца падрыхтоўка і выданне грунтоўнага манаграфічнага даследавання «Катастрофы: социологический анализ»[1].

Чарнобыльская трагедыя, якая абрынулася на беларускую зямлю ў 1986 годзе, не толькі выклікала радыеактыўнае забруджванне тэрыторыі, але і парадзіла ў грамадстве шэраг сацыяльных, медыцынскіх і псіхалагічных праблем. Беларускае грамадства перажывала і недавер да афіцыйных крыніц інфармацыі, і спробы замоўчвання існаваўшых пагроз для чалавека вынікаў чарнобыльскай катастрофы, што нараджала розныя чуткі і распаўсюджанне разнастайных «смажаных» фактаў і фобій, якія выклікалі жаданне верыць у іх. Наступствы чарнобыльскай катастрофы ўзрушылі ўсе слаі грамадства, аказалі моцны ўплыў на індывідуальнае і грамадскае светаўспрыманне, на паўсядзённыя паводзіны сотняў тысяч людзей. Быў парушаны не толькі звыклы лад жыцця людзей – адбылася ломка жыццёвых установак і каштоўнасных арыентацый. Негатыўны ўплыў аказвалі і вымушаны разрыў усталяваных сацыяльных сувязяў і змена традыцыйнага ладу жыцця. Вялікія перажыванні цярпелі не толькі тыя, хто застаўся на забруджаных радыенуклідамі тэрыторыях, але і тыя, хто перасяліўся на новае месца жыхарства.

Паўстала аб'ектыўная неабходнасць асэнсавання гэтага феномена. Адным з першых, хто прыступіў да тэарэтычнага асэнсавання праблем катастроф, быў Я. М. Бабосаў. Абапіраючыся на навукова-тэарэтычныя працы еўрапейскіх і расійскіх даследчыкаў, ён разгарнуў актыўную працу па збіранні факталагічных матэрыялаў для навуковага вырашэння праблемы. Перад сабой аўтар паставіў няпростую мэту сацыяльна-філасофскага аналізу катастрафічных сітуацый і іх шматузроўневага ўздзеяння на паводзіны чалавека, яго лад жыцця, каштоўнасныя арыентацыі і ўстаноўкі. Для вырашэння гэтай складанай задачы былі прааналізаваны розныя экстрэмальныя сітуацыі і катастрофы: глабальныя, рэгіянальныя і лакальныя, прыродныя, антрапагенныя, экалагічныя, тэхналагічныя, сацыяльныя. Паглыблены аналіз трагедый і катастроф дапамог аўтару выявіць сацыяльна-псіхалагічныя асаблівасці паводзін людзей у экстрэмальных сітуацыях, а таксама цывілізацыйныя механізмы адаптацыі сацыяльных супольнасцей і індывідаў да катастрофных і посткатастрофных працэсаў.

У навуковым даследаванні Я. М. Бабосава былі не толькі асэнсаваны сацыяльна-псіхалагічныя асаблівасці паводзін людзей у эстрэмальных умовах, але і абгрунтаваны ўплыў катастроф і посткатастрофных працэсаў на развіццё

[1] *Бабосов Е. М.* Катастрофы: социологический анализ. Минск, 1995.

сацыяльных канфліктаў. У манаграфічным даследаванні зроблены шэраг практычных рэкамендацый, як павінен паводзіць сябе чалавек у экстрэмальнай сітуацыі, абгрунтавана важнасць прыняцця правільных кіраўніцкіх рашэнняў для мінімізацыі вынікаў трагедый, звернута ўвага на папярэджанне і прадказанне бедаў і катастроф і шляхі выхаду з іх у творчасці сусветнай культуры[1].

Сёння, напярэдадні 30-й гадавіны трагедыі чарнобыльскай катастрофы, творчыя здабыткі вучонага набываюць надзвычайную актуальнасць. З вышыні часу больш выразна бачацца не толькі пераадоленне наступстваў трагедыі, але і пралікі, і памылкі, якія дазваляюць больш глыбока асэнсоўваць перамены, якія адбыліся ў грамадскім пераадоленні постчарнобыльскага сіндрому.

Гістарычны вопыт сведчыць, што стыхійныя бедствы суправаджаюць чалавека спрадвеку. На жаль, у нашы дні мы ўсё часцей сустракаем паведамленні аб стыхійных і тэхнагенных бедствах. Падзеі апошніх дзесяцігоддзяў паказваюць, што людзі баяцца прыродных стыхій, многія не гатовыя да сустрэчы з імі, што прыводзіць да вялікіх трагедый. Напрыклад, у 2010 годзе загінула каля 260 000 чалавек, што ў 17 разоў больш, чым у 2009 годзе. Найбольш катастрафічным сусветным бедствам у 2010 годзе з’явілася землятрасенне на Гаіці, калі загінула 223 000 чалавек, а 1 200 000 жыхароў засталіся без даху над галавой. Самым катастрафічным для біясферы за ўвесь час існавання чалавецтва лічыцца ўзрыў на нафтавай платформе ў Мексіканскім заліве ў 2010 годзе. Нафтавая плёнка пакрыла плошчу, роўную сямідзесяці пяці тысячам квадратных кіламетраў у Мексіканскім заліве. Найбольш страшнай экалагічнай катастрофай на тэрыторыі былога СССР лічыцца гібель Аральскага мора. Гэты пералік можна працягваць доўга. Многія вучоныя прыйшлі да высновы, што шматлікія трагедыі і бедствы, катастрофы і надзвычайныя сітуацыі сведчаць аб знаходжанні чалавецтва ў няўстойлівай стадыі свайго развіцця, у так званай кропцы біфуркацыі. Некаторыя аналітыкі небеспадстаўна сцвярджаюць, што размова ідзе па вялікім рахунку аб тупіку, куды ў сваім развіцці зайшла «рынкава-спажывецкая цывілізацыя». Узмацненне тэхнагеннай нагрузкі на прыроднае асяроддзе і самога чалавека прыводзіць да рэзкага ўзрастання колькасці экстрэмальных сітуацый, аварый і катастроф. Адначасова з павелічэннем колькасных параметраў экстрэмальных сітуацый рэзка інтэнсіфікуюцца іх якасныя характарыстыкі – прыкметна ўзрастаюць адмоўныя ўздзеянні на чалавека, якія прыводзяць да парушэння яго здароўя, сацыяльнага дабрабыту і нават гібелі.

Акрэсленае яскрава сведчыць аб неабходнасці пастаяннага вывучэння трагедый, катастроф і надзвычайных сітуацый. Чым больш мы будзем ведаць пра катастрофы, чым больш дакладнымі і глыбокімі будуць нашы веды, тым лепш грамадства і людзі змогуць спраўляцца з будучай бядой у экстрэмальных сітуацыях. А колькасць трагічных сітуацый, як ужо адзначалася, нарастае

---

[1] *Бабосов Е. М.* Катастрофы: социологический анализ. С. 226–298.

імклівымі тэмпамі. Таму комплекснае, шматпланавае, прычым міждысцыплінарнае даследаванне катастроф ва ўсёй іх разнастайнасці павінна нарэшце быць інтэгравана ў якасці кампанента ў сістэму ведаў пра чалавека, грамадства і прыроду. Менавіта аб гэтым вядзе размову акадэмік у сваім манаграфічным даследаванні. Ён справядліва сцвярджае, што паколькі ахвярай катастроф, а нярэдка і ініцыятарам іх узнікнення з'яўляецца перш за ўсё чалавек, у «міждысцыплінарнай сістэме ведаў аб катастрофах – катастрафалогіі – прыярытэтнае месца павінна належаць выяўленню асаблівасцяў паводзін людзей, іх груп і супольнасцяў у экстрэмальных сітуацыях катастроф і посткатастрофнага перыяду. Важная роля ў гэтым належыць спецыфічнай сферы сацыякультурнага развіцця чалавецтва – субкультуры катастроф, закліканай выпрацоўваць у людзей нормы паводзін, каштоўнасныя арыентацыі, крытэрыі ацэнак учынкаў і дзеянняў як у перадкатастрофны перыяд, так і асабліва ва ўмовах катастроф і пераадолення іх сацыяльна негатыўных наступстваў»[1].

У даследаванні Яўген Міхайлавіч справядліва сцвярджае, што ў практычнай дзейнасці грамадства павінна абапірацца не толькі на ўжо наяўныя веды аб катастрофах, на абагульненне гістарычнага вопыту чалавецтва ў барацьбе са стыхійнымі прыроднымі і разбуральнымі сацыяльнымі бедствамі, але і на сучасныя камп'ютарныя тэхналогіі. Яны ўжо сёння дазваляюць даследчыкам будаваць мадэлі і разглядаць магчымыя варыянты паводзінаў пры прыняцці кіраўніцкіх рашэнняў пры ўзнікненні катастроф і сацыяльных бедстваў. Неабходна больш актыўна і глыбока аналізаваць катастрафічныя сітуацыі, каб не толькі пазбавіць чалавецтва ад страху перад магчымымі катастрофамі, але і навучыць грамадства рыхтавацца да катастроф, каб хутчэй, больш эфектыўна і дакладней прадказваць магчымасці, месца і час іх узнікнення, а самае галоўнае – мінімізаваць іх адмоўныя наступствы. Тым самым будзе зніжаны патэнцыял катастрафічных паводзін, існуючы ў сучасным грамадстве, а само яно апынецца больш падрыхтаваным да таго, каб калі і не прадухіліць магчымыя катастрофы, то рэзка знізіць шкоду ад іх»[2].

Праз усю працу праводзіцца думка, што неабходнай перадумовай для абароны ад прыродных катастроф з'яўляецца пазнанне прычын і механізму іх узнікнення. Разумеючы сутнасць катастрафічных з'яў і працэсаў, можна знайсці падыходы да іх прагнозу і правядзення ахоўных мерапрыемстваў, якія значна паменшаць іх наступствы. Каб пазбегнуць прыродных катастроф, зменшыць іх адмоўны ўплыў на развіццё грамадства, чалавеку неабходна ўлічваць усю разнастайнасць прыродных і сацыяльных працэсаў, якія ўздзейнічаюць на рытміку Зямлі і яе біясферу, што на сучасным узроўні развіцця навукі цалкам рэальна. Для паспяховага вырашэння шэрагу глабальных праблем чалавецтва павінна радыкальна перагледзець свой погляд на ўзаемаадносіны з прыродай. Прырода цярплівая, але яе цярпенне не бясконцае.

[1] *Бабосов Е. М.* Катастрофы: социологический анализ. С. 454–455.

[2] Тамсама.

Як бачна, багаты творчы вопыт, грамадзянская пазіцыя, сацыяльная адказнасць, памножаныя на зайздросную працаздольнасць, садзейнічалі асэнсаванню Я. М. Бабосавым вялікага пласта матэрыялаў, звязаных з тэхнагеннай аварыяй на Чарнобыльскай АЭС, і паспяховаму выкананню на высокім прафесійным узроўні навукова-даследчай працы вялікай грамадскай вартасці. Зробленыя ім навуковыя выкладкі не толькі ўзбройваюць навуковую і грамадскую думку новымі падыходамі і ацэнкамі, але з'яўляюцца карыснымі для прыняцця практычных рашэнняў. Многія выкладзеныя ў манаграфіі ацэнкі зроблены на падставе глыбокага аналізу самых разнастайных матэрыялаў і глыбокага разважання даследчыка, яны не страчваюць сваёй сацыяльнай і навуковай значнасці і сёння.

Нельга не звярнуць увагі на навуковыя даследаванні Я. М. Бабосава, у якіх ён звяртаецца да праблем беларускай нацыянальнай ідэі і фарміравання беларускай дзяржаўнасці, якія востра паўставалі на рубяжы XX–XXI стагоддзяў. Вастрыня адчування складанага і супярэчлівага шляху беларускага народа асабліва выразна прагучала ў манаграфіі Я. М. Бабосава «Основы идеологии современного государства», у якой беларускае грамадства паўстае як цэласная, складана-структурная і дынамічная сістэма[1]. У спецыяльным параграфе «Национальная идея: актуальна ли она сегодня?» аўтар паглыбляецца ў вытокі беларускай нацыі, фарміравання беларускай ідэі і дзяржаўнасці. У даследаванні падкрэсліваецца, што кожны народ на пэўнай гістарычнай ступені свайго развіцця прыходзіць да ўсведамлення самога сябе як сацыяльнай цэласнасці. Галоўнай сацыяльнай платформай фарміравання этнасу (пазней – нацыянальнасці) з'яўляецца духоўнае адзінства, якое ўзнікае з агульнасці эканамічнага жыцця, сацыяльных умоў, мовы, культуры і рэлігіі, якія выяўляюць самасвядомасць і саманазву народа.

Дзеля абгрунтавання і раскрыцця нацыянальнай ідэі, паказу яе актуальнасці ён звяртаецца да роданачальнікаў, тых, хто стаяў ля вытокаў беларускай ідэйнай плыні і шмат здзейсніў дзеля яе пашырэння ў беларускім грамадскім асяроддзі. Імкнучыся больш выразна паказаць, прычым абгрунтаваць не выпадковасць, а гістарычную заканамернасць беларускай нацыянальнай ідэі, аўтар неаднойчы прыводзіць творчыя здабыткі прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху, братоў Івана і Антона Луцкевічаў, Вацлава Ластоўскага, Ігната Буйніцкага, Аркадзя Смоліча, Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Ігната Абдзіраловіча.

Так, звяртаючыся да творчасці Янкі Купалы, а менавіта да яго верша-гімна «А хто там ідзе?», у адказ на пытанне «А хто там ідзе, а хто там ідзе / У агромністай такой грамадзе?» Яўген Міхайлавіч справядліва сцвярджае, што менавіта ў гучным слове «беларусы» заключалася ў той час галоўная нацыянальна-аб'яднальная ідэя, якая ўскалыхнула самаасэнсаванне і дзяржаўнае станаўленне беларускага народа. «Значнасць і гучнасць купалаўскага гімна складалася ў тым, што ён надаў прыярытэт беларускасці, паколькі асноўны этнас у нашай

[1] *Бабосов Е. М.* Основы идеологии современного государства. Минск, 2004.

краіне – беларусы, ды і зямля, на якой яны жывуць, называецца Беларуссю. Побач з саманазвай, увасобленай у слове «беларусы», выбітны паэт рэльефна вылучыў і сацыяльнае імкненне беларускага народа – «людзьмі звацца». Я. Купала прадстаўляе ў сваім паэтычным светаўспрыманні беларусаў і Беларусь «у агромністай такой грамадзе», гэта азначае – у агульнабеларускім адзінстве і згуртаванасці»[1].

Дзеля ўсебаковага асэнсавання праблемы фарміравання беларускай дзяржаўнасці Я. М. Бабосаў звяртаецца і да творчасці М. Багдановіча, дзе, як нам падаецца, знаходзіць цікавыя, напоўненыя роздумам аб будучыні беларускага народа ідэі. У творчай спадчыне маладога паэта-патрыёта ён выявіў даволі арыгінальны пасыл, што адзінства гістарычных каранёў беларусаў і рускіх «не дае падстаў лічыць беларусаў часткай рускага народа, а беларускую культуру – адгалінаваннем культуры рускай. І першае і другое ўяўляюць з'явы нацыянальна самабытныя, якія валодаюць толькі ім уласцівымі традыцыямі, спецыфічнымі асаблівасцямі. «Беларусы, – падкрэслівае М. Багдановіч, – не ўвабралі ў сябе цэлага мора фінскіх элементаў і не падпалі пад ўздзеянне татаршчыны, як велікарусы...». Таму створаная беларускім народам культура «была культурай самастойнай, а не варыянтам культуры вялікарускай; сапраўды ў асобе беларускага і вялікарускага народаў сустрэліся дзве самастойныя нацыянальна-культурныя велічыні, якія сфармаваліся і якія выраслі незалежна адна ад адной». Таму ён лічыў неабходным падкрэсліваць несумненную «самастойнасць беларускай нацыянальнасці і беларускай культуры»[2].

Падсумоўваючы нацыянальныя ідэйныя плыні Янкі Купалы і Максіма Багдановіча, Яўген Міхайлавіч прыходзіць, на наш погляд, да фундаментальнай думкі, якая заслугоўвае самай станоўчай ацэнкі. Аўтар пераканаўча паказвае, што гэта не штучная і не выпадковая ідэя. Аналіз шматлікіх крыніц, у якіх маюцца ацэнкі і меркаванні аб асаблівасцях беларускага народа, яго духоўных шуканнях і памкненнях, калі ўявіць іх лінейна, яскрава сведчыць аб тым, што ёсць «пэўная логіка ў фарміраванні і развіцці беларускай нацыянальнай ідэі. Гэта ідэя не прыдуманая нейкім мысліцелем, паэтам ці прарокам, яна выспявае ў грамадскай свядомасці народа, у яго пачуццях, вераваннях, памкненнях і ўвасабляе яго нацыянальную самабытнасць.

У працэсе развіцця, узбагачэння і канкрэтызацыі беларускай нацыянальнай ідэі акцэнт пастаянна змяшчаецца ад сацыякультурнай арыентаванасці нацыянальнай самасвядомасці да арыентаванасці нацыянальна-дзяржаўнай. Нацыянальная ідэя ператвараецца ў жаданы ідэал як правобраз жаданага будучага, як пуцяводная зорка, якая свеціць, але не грэе, якая, тым не менш, паказвае шлях да будучыні, вядзе да мэты. А мэта гэта ў творах М. Багдановіча і іншых змагароў і носьбітаў нацыянальнай ідэі пазначаная цалкам пэўна і дакладна – дзяржаўная самастойнасць Беларусі»[3].

---

[1] *Бабосов Е. М.* Основы идеологии современного государства. С. 97–98.

[2] Тамсама. С. 99.

[3] Тамсама. С. 100.

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие (*Данилов А. Н.*) 3

Приветствия 7

Мясникович М. В. 7
Стёпин В. С. 9
Абламейко С. В. 10
Каваленя А. А. Акадэмік Яўген Міхайлавіч Бабосаў – узор шчодрасці, шырыні душы і шчырасці 11

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ

Шавель С. А. Воображение как ядро творчества (к юбилею академика Е. М. Бабосова) . . . 24
Бороноев О. А. (Санкт-Петербург, Россия) Советский, белорусский и российский социолог 49
Водопьянов П. А., Бурак П. М. Мировоззренческая безопасность общества на путях преодоления глобальных вызовов и рисков 53
Данилов А. Н. Большая геополитическая игра: социология глобализации и интеграции 68
Евелькин Г. М. Антикризисное сознание как потенциал инновационного развития 79
Рубанов А. В. Субъекты социальных процессов: теоретико-методологические основания исследования 87
Храмцова Ф. И. Феномен человека и антропо-космологический принцип эволюции . . . 96
Хилько М. І., Кирик В. Л. Життєдіяльність людини: моделі усталеного розвитку 103
Зеленков А. И. Постчернобыльский синдром в социодинамике современной Беларуси: гуманитарный аспект 121
Титаренко Л. Г. НТР и технократизм как проблемы научного исследования 134
Румянцева Т. Г. Е. М. Бабосов о «необычных странствиях по петляющим тропам жизненной судьбы» К. Г. Юнга 142
Масленченко С. В., Рязанцева Т. В. Вклад Е. М. Бабосова в формирование концептуальных основ идеологии белорусского государства 149

СОЦИАЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ

Ротман Д. Г. Стабильность – основа улучшения качества жизни населения Беларуси . . . 160
Лаптенок А. С. Личность, культура, мораль в социальных системах 172
Соколова Г. Н. Состояние и использование человеческого капитала в Республике Беларусь 182
Кечина Е. А. Социолого-статистическое исследование: специфика и основные направления 195
Лазаревич А. А. Наука и общество в глобальном измерении 204

Пунченко О. П. (Украина) Проблемы научно-технической динамики в зеркале философской мысли академика Е. М. Бабосова 216
Клименко В. А. Формирование общего научного и инновационного пространства стран СНГ 222
Щербин В. К. Профессиональные институты научного сообщества как ключевой фактор наращивания социального капитала науки 231
Волнистая М. Г. Социальные системы и механизмы устойчивого развития в социологических исследованиях академика Е. М. Бабосова 254
Сендер А. Н. Философско-методологические аспекты педагогической науки в трудах академика Е. М. Бабосова 269
Смирнов В. Э. Средний класс и его перспективы на постсоветском пространстве 272
Мушта А. А. Вооруженный конфликт на Востоке Украины: социологические и политологические наблюдения и выводы 280
Лапина С. В. Особенности белорусской научной школы в области социологии 288
Бабосова Е. С. Государственная молодежная политика и ее роль в процессе обеспечения устойчивого развития Республики Беларусь 294
Лихачева С. Н. Молодежь как субъект социальной политики 309

ТРАНСФОРМАЦИЯ ДУХОВНОГО МИРА ЧЕЛОВЕКА

Легчилин А. А., Дудчик А. Ю. Doctor universalis: Е. М. Бабосов как историк мысли 316
Гуцаленко Л. А. Космологическая составляющая человеческого универсализма 323
Можейко М. А. «Эротика текста»: нелинейная методология анализа текстуальной креативности в постмодернизме 333
Безнюк Д. К. Перспективы и противоречия межкультурного диалога в XXI веке 344
Яскевич Я. С. Национальные приоритеты в условиях глобальных рисков 349
Мельникова Т. П. О консолидирующей белорусской идее, отражающей базовые ценности нации, специфику менталитета, условия устойчивого развития и миссию современной Беларуси на геополитической арене 361
Русецкая В. И. Идентичность как проблема самоопределения современного человека . . . 374
Комаровский А. В. Феномен человеко(раз)мерности: философское и социологическое осмысление 382
Мысливец Н. Л. Развитие социологического образования как императив времени 392
Назаренко Ю. С. Трансформация образования и профессии в обществе знаний 399
Мартинковский М. (Польша) Угрозы здоровью человека и общества в контексте глобализационных изменений 408
Лихачев Н. Е. Духовная культура белорусских сельчан: социологический ракурс (ориентируясь на методологию Е. М. Бабосова) 421
Криштапович Л. Е. Мыслитель прометеевского масштаба 428
Бубнов Ю. М. Уроки академика Е. М. Бабосова 437
Кирвель Ч. С., Романов О. А. Хозяин своей судьбы 440
Бузук Р. Л. Размышления у театрального подъезда 444

ЛИЧНОЕ И НЕ ТОЛЬКО…

Слука О. Г. Философская поэма академика Е. М. Бабосова 450
Мамедов А. К. (Москва, Россия) К юбилею друга 460
Никитенко П. Г. Штрихи к портрету ноосферной личности академика Евгения Михайловича Бабосова 463
Шейнов В. П. «Я горжусь знакомством с этим Человеком» (впечатления от встреч с выдающейся Личностью) 465

Малевич И. А. Он тоже «родом из детства» 471
Молочко В. И. Просто Женя Бабосов 476
Прокошин В. И. Государственно-организационная деятельность по совершенствованию управления наукой (60–70-е годы XX века) 481
Бембель-Зьніч Алег. Яўген Бабосоў – і 58-ы артыкул КК СССР 489
Кириенко В. В. Евгений Михайлович Бабосов – наставник и соратник 490
Кикель П. В. Личность по имени Учитель 497
Самаль С. А. Академик Е. М. Бабосов – человек государственный 499

Краткая информация об авторах 502

Научное издание

**СОВРЕМЕННЫЙ СОЦИУМ
В МИРЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ПЕРЕМЕН**

к 85-летию академика Е. М. Бабосова

Редактор *А. В. Волченко*
Художественный редактор *И. Т. Мохнач*
Технический редактор *О. А. Толстая*
Компьютерная верстка *О. Л. Смольской*

Подписано в печать 11.02.2016. Формат 70×100$^{1}/_{16}$. Бумага офсетная. Печать цифровая.
Усл. печ. л. 41,44+0,33 вкл. Уч.-изд. л. 36,7. Тираж 120 экз. Заказ 35.

Издатель и полиграфическое исполнение:
Республиканское унитарное предприятие «Издательский дом «Беларуская навука».
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя, распространителя
печатных изданий № 1/18 от 02.08.2013. Ул. Ф. Скорины, 40, 220141, г. Минск.